

**IOAN MĂRGINEAN, IULIANA PRECUPETU (coord.),
*Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Politici de întărire
a coeziunii sociale, București, Editura Expert, 2008, p. 310***

Volumul *Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Politici de întărire a coeziunii sociale* se constituie ca rezultat al unei serii de studii întreprinse în cadrul proiectului de cercetare „Modelul calității vieții din perspectiva dezvoltării durabile”, proiect dezvoltat de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții, ca partener la contractul de cercetare „Dezvoltarea durabilă a României în context european și mondial”, finanțat prin programul CEEEX al Ministerului Educației și Cercetării, în perioada 2005–2008.

Perspectiva abordată este ilustrată în studiul introductiv: *Calitatea vieții și dezvoltarea durabilă. Căi spre coeziune socială*. Acest capitol subliniază importanța celor două concepte, „calitatea vieții” și „dezvoltarea durabilă”, în susținerea coeziunii sociale. Modelul de analiză clarifică legătura dintre cei trei termeni: dezideratul actorilor sociali implicați în susținerea bunăstării indivizilor este reducerea inegalităților sociale și, implicit, o societate mai puțin polarizată (coeziune socială). Acțiunile întreprinse în acest sens iau în calcul diferitele domenii ale vieții indivizilor, având ca scop o calitate înaltă a vieții, atât a generațiilor prezente, cât și a celor viitoare. Interesul pentru coeziune socială a apărut „ca urmare a creșterii vizibilității unor fenomene sociale, cum sunt noile forme de sărăcie, creșterea inegalităților în distribuirea veniturilor, creșterea insecurității locului de muncă, migrația sau îmbătrânirea populației” (p. 17). Astfel, logica instituirii coeziunii sociale ca obiectiv al politicilor sociale devine evidentă.

Ca structură, volumul cuprinde analize secundare de date statistice și din diverse cercetări (INS, Diagnoza Calității Vieții, Eurobarometrul rural, Barometrul de Opinie Publică, Ancheta asupra condițiilor de viață, European Quality of Life Survey, European Working Conditions Survey, European Labour Force Survey, European Value Survey, Eurostat). Studiile analizează domeniile calității vieții: standardul de viață și bunăstarea economică, calitatea ocupării, locuirea, educația, capitalul social, sănătatea, mediul înconjurător, temerile populației.

Prima parte a volumului cuprinde studii de diagnoză în România și Europa, pe domeniile expuse anterior. Aceste analize sunt orientate de perspectiva coeziunii sociale, autorii identificând atât categoriile sociale defavorizate în fiecare domeniu al calității vieții, cât și pe cele „privilegiate”. De asemenea, analiza surprinde atât dimensiuni obiective, cât și subiective cu privire la aprecierile populației asupra domeniilor investigate. Rolul acestor analize este încercarea de a măsura gradul de inegalitate socială, în diferite sfere ale vieții.

A doua parte analizează politicile de suport cu rol în întărirea coeziunii sociale, atât la nivel european, cât și la nivel local: politicile educaționale, rolul flexisecurității, riscurile politicilor de dezvoltare bazate pe formarea capitalului social, sistemul de suport destinat familiei și copilului, serviciul românesc de asistență socială, sistemul de pensii și politicile publice din România.

Primul capitol, *Sustenabilitatea economică a gospodăriilor*, ne arată că în România standardul de viață e scăzut (un indicator important, ne precizează autoarea Raluca Popescu, este ponderea ridicată a cheltuielilor alimentare, prezentă în gospodăriile românești). De asemenea, și dimensiunea

subiectivă e consonantă cu cea obiectivă, aprecierile pe scala bogat – sărac și aprecierea veniturilor familiei în raport cu necesitățile înregistrând valori mai degrabă negative.

Ocuparea, ca dimensiune majoră a calității vieții, este tratată în capitolul *Calitatea ocupării și dezvoltarea durabilă*. Insistând pe complexitatea abordării ocupării atât la nivel individual (importanța muncii, valorile individuale privind munca, evaluarea condițiilor de muncă, satisfacția cu locul de muncă), cât și la nivel macro (structura pieței de forță de muncă: oportunitățile de ocupare în rândul tinerilor, femeilor, vârstnicilor, sănătatea și siguranța la locul de muncă, flexibilitatea și securitatea, calificarea și învățarea continuă), autoarea capitolului ne arată că în România piața forței de muncă surprinde inegalități consistente, considerate domenii de intervenție socială: rata ocupării femeilor mai mică decât media UE, o rată mare a ocupării în agricultură, o rată a ocupării tinerilor mult mai redusă decât cea din UE, un echilibru muncă – timp liber deficitar datorită duratei extensive a timpului de lucru (media în România este de 40,4 ore pe săptămână față de cea din UE de 38 de ore pe săptămână – conform Labour Force Survey 2007).

Capitolul despre locuire (*Locuirea de calitate – parte a dezvoltării durabile*) subliniază și el polarizarea dintre anumite categorii sociale în ceea ce privește accesul la locuințe dotate cu utilități sau densitatea de locuire. Astfel, mediul urban e mai bine dotat cu utilități față de cel rural, în schimb densitatea rezidențială e mai ridicată în mediul urban. Diferențe semnificative apar în privința celor două caracteristici ale locuirii între romi și alte etnii. Astfel, conform datelor analizate de autoare, romii le revine în medie 0,61 camere pe persoană, față de media în România care se plasează la 1,11 camere pe persoană. Dimensiunea subiectivă este surprinsă prin satisfacția privind locuirea, destul de ridicată în România, deși condițiile obiective de locuit sunt scăzute față de alte țări ale Uniunii Europene, situație explicată de autoare prin așteptările scăzute ale populației, datorate lipsei posibilității comparației.

Educației îi este dedicat un capitol care analizează măsura în care incluziunea educațională și echitatea se reflectă în datele disponibile. Astfel, există aceleași discrepanțe între mediul rural și cel urban privind performanța școlară, „inegalitatea școlară reflectă inegalitățile sociale existente în societate” (p. 29). Mai mult, și aprecierile populației privind accesibilitatea învățământului diferă în funcție de mediul de rezidență (doar 18% dintre respondenții din rural consideră că accesibilitatea formelor de învățământ este ridicată, față de 34% dintre respondenții provenind din mediul urban – date provenite din *Diagnoza Calității Vieții*, 2006).

O analiză a capitalului social (*Capital social: România în context european*) subliniază rolul relațiilor sociale în dezvoltarea durabilă. Conform autorului, „capitalul social facilitează în mod direct dezvoltarea economică, prin contribuția sa la facilitarea comunicării, la accesul indivizilor, grupurilor și societăților la resursele controlate de ceilalți” (p. 124). Analiza din acest capitol se orientează spre indicatori ai sociabilității românilor: frecvența relațiilor cu prietenii, calitatea relațiilor cu vecinii și cu familia, încrederea generalizată. Ca o imagine de ansamblu, importanța relațiilor extrafamiliale pare să aibă o importanță scăzută în rândul românilor, orientați spre un model de relaționare de tip tradițional. Profilul românului sociabil (înțeles prin frecvența ridicată a întâlnirilor, petrecerilor cu prieteni și rude) este cel al tânărului, cu educație ridicată (liceu sau facultate), salariat din mediul urban mare și autopoziționat în clasa de sus. În ceea ce privește încrederea generalizată, România are un nivel mai degrabă scăzut față de celelalte țări europene (aproximativ o treime din indivizi declară că se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni), însă mediul rural sărac înregistrează un nivel de 60%, autorul concluzionând că un astfel de nivel de încredere generalizată ridicat creează în comunitățile sărace premisele dezvoltării sustenabile.

Capitolul *Evaluări ale protecției sociale și îngrijirii sănătății* se concentrează asupra importanței dimensiunii subiective, a evaluării protecției sociale și a serviciilor de sănătate de către populație. Astfel, o mare parte dintre români evaluează negativ preocupările societății pentru ajutorul acordat celor aflați în nevoie – orfani, bătrâni singuri, persoane cu handicap (54%, conform datelor din *Diagnoza Calității Vieții*, 2006). Evaluarea sistemului de îngrijire a sănătății este slabă (cu o medie de 2,5 pe o scală de la 1 la 5). Conform autoarei, evaluările reflectă situația modului în care serviciile de sănătate funcționează, așa cum este ea descrisă de indicatorii obiectivi (speranța de viață scăzută față de alte țări europene, mortalitate infantilă ridicată).

Percepția inegalității sociale este ilustrativ reflectată și în percepția grupurilor favorizate/defavorizate de tranziție. Acest aspect subliniază tendința indivizilor de a privi perioada de

schimbare datorată tranziției în termeni de polarizare socială. Astfel, capitolul *Câștigători și pedanți în perioada de tranziție* ne arată că grupurile percepute ca fiind cele mai favorizate de perioada de schimbare asociată tranziției sunt personalul de conducere, politicienii, antreprenorii și minoritățile naționale (ultimii, datorită drepturilor recunoscute după 1989), în timp ce grupurile cele mai defavorizate sunt percepute a fi agricultorii și muncitorii.

Unul dintre cele mai actuale domenii ale dezvoltării durabile, protecția mediului, are dedicat un capitol (*Protejarea mediului înconjurător, aspect-cheie al dezvoltării durabile*) în care sunt analizate evaluările, percepțiile și atitudinile populației din România asupra problemelor ce țin de mediu: calitatea generală a mediului, evaluarea asigurării apei potabile, calitatea aerului, canalizarea și strângerea gunoiului, disponibilitatea financiară a românilor pentru prevenirea poluării mediului, efectele deteriorării mediului înconjurător, percepția asupra consecințelor inundațiilor, atitudinea populației rurale față de tăierea pădurilor. Concluzia generală a autoarei indică un nivel de conștientizare scăzut privind problemele de mediu și o preocupare mult mai scăzută pentru protecția lui, comparativ cu cetățeni europeni.

Coeziunea socială e vizibilă și în conflictele sociale percepute de către populație. Astfel, „cu cât indicatorii care exprimă existența conflictelor sociale, a temerilor și a amenințărilor au valori mai mari, cu atât mai mult sunt slăbite coeziunea, solidaritatea și incluziunea socială” (p. 174). Capitolul *Conflicte sociale, temeri și amenințări resimțite de populație* analizează evaluările și percepțiile oamenilor cu privire la aceste aspecte, instituind o abordare prin prisma dimensiunii subiective a calității vieții. Conflictele cele mai des întâlnite sunt percepute a fi între oameni cu vederi politice diferite (43 %), între săraci și bogați (26%) și între salariați și manageri (19%), celelalte categorii de răspuns (tineri și vârstnici, oameni de religii diferite, români și alte naționalități) având valori mai mici. Temerile populației sunt analizate prin rezultatele cercetărilor de diagnoză a calității vieții. Cele mai intense temeri („se tem mult”) sunt față de prețuri și impozite, aceste două variante de răspuns obținând cele mai multe procente în toți anii de desfășurare a diagnozei. Importanța studierii temerilor, ne arată autorul, rezidă în faptul că valorile acestora „sunt atât indicatori ai situațiilor individuale, cât și indicatori sociali, respectiv de eficacitate a politicilor publice” (p. 184).

Partea a II-a a lucrării prezintă politicile de suport la nivel comparativ european, cu analize detaliate în cazul României, în domeniile analizate anterior: educație, ocupare, capital social, familie și protecția copilului, asistență socială, sistemul de pensii și participarea publică în luarea deciziilor în politicile publice.

Capitolul *Educație și formare profesională în România. Politici de suport* analizează concluziile *Raportului asupra progreselor înregistrate de țările membre UE în realizarea coeziunii sociale și economice* (mai 2007). Raportul propune o serie de recomandări pe componenta educației: descentralizarea și creșterea gradului de autonomie a sistemului de învățământ; compatibilizarea sistemelor de învățământ naționale cu standardele europene, asigurarea calității educației; asigurarea accesului egal la educație și formarea profesională a întregii populații; adaptarea educației și formării profesionale la cerințele sociale și ale pieței muncii. Autoarea analizează aceste recomandări ale raportului pentru a stabili în ce măsură ele sunt aplicate în contextul educațional românesc.

Flexisecuritatea reprezintă conceptul-cheie în politicile de ocupare analizate în capitolul *Flexisecuritatea – principiul politicilor postmoderne de ocupare*. Cele două valori ale politicilor, flexibilitatea și securitatea, sunt discutate de autoare prin prisma măsurii în care ele se regăsesc în politicile de ocupare actuale din România. Flexibilitatea se referă, în general, la „promovarea ocupării și acceptarea locurilor de muncă atipice” (p. 213), precum joburi part-time sau joburi cu program de lucru variabil. Securitatea înglobează „nivelul de protejare a salariaților printr-un sistem de securitate a ocupării (...), dezvoltarea competențelor personale sau profesionale, ori accesul la competențele care permit progresul în viața profesională, la suport în găsirea unui alt loc de muncă” (p. 215). În acest sens, autoarea analizează consecințele celor două strategii complementare ale politicilor de flexisecuritate a pieței muncii: politicile de stopare a muncii la negru și calitatea ocupării. Concluziile se orientează spre rolul important al flexibilității în rezolvarea unor probleme ale categoriilor sociale aflate în dificultatea de a îmbina cariera cu viața de familie (studenți, persoane vârstnice, persoane cu copii), cât și al securității, de a atenua efectele migrației.

Dacă în prima parte a volumului este subliniat rolul pe care relațiile sociale îl au în dezvoltarea durabilă, în capitolul *Riscurile politicilor de dezvoltare bazate pe formarea capitalului social* se atrage atenția asupra unor probleme ce pot apărea în implementarea proiectelor de dezvoltare comunitară care se bazează pe utilizarea, formarea sau sporirea capitalului social. Autorul subliniază că, deși aceste proiecte (inițiate la noi prin Fondul Român de Dezvoltare Socială) prezintă efecte benefice atât în plan material, cât și sociouman, există riscul apariției unor procese cu efecte perverse, precum: întărirea accentuată a capitalului de tip *bonding* sau a celui de tip *bridging*. În privința capitalului de tip *bonding*, „dezvoltarea sa în exces poate determina blocarea relațiilor cu restul lumii, izolarea comunității” (p. 238), în timp capitalul de tip *bridging* reprezintă o sursă importantă de acces la informații noi, utile dezvoltării sociale. În lipsa lui, notează autorul, se produce privarea de „acces rapid și simplu la informații noi privind posibilități donori pentru dezvoltarea unor proiecte de dezvoltare” (p. 238).

Capitolul *Sistemul de suport destinat familiei și copilului* își propune să analizeze structura sistemului de prestații destinate familiei, la nivel comparativ european. Astfel, autoarea descrie principalele beneficii acordate familiilor și copilului, urmărindu-le evoluția în România și în spațiul UE. De asemenea, ne arată că politica familială la nivelul UE nu este una unitară, preocupările pentru acest domeniu fiind considerate de autoare mai ridicate în România decât în alte țări europene, atât prin susținerea financiară (Conform Eurostat 2004, ponderea cheltuielilor privind familia și copilul în total cheltuieli sociale era de 11,4%, România situându-se astfel pe locul 3 după Luxemburg și Irlanda), cât și prin susținerea formală dată de existența Ministerului Muncii, Familiei și Egalității de Șanse.

Următorul capitol, *Politici de furnizare a serviciilor de asistență socială în România*, face o scurtă analiză a premiselor de externalizare (contractare socială) a serviciilor de asistență socială către organizații non-guvernamentale, pornind de la modelul altor țări europene, unde instituțiile publice furnizează doar acele servicii pe care piața privată nu le poate oferi. În prima parte a articolului, autoarea evidențiază o serie de condiții necesare pentru realizarea descentralizării serviciilor sociale și a transferului de competențe. În a doua parte, ne este prezentat un mecanism de contractare socială printr-o serie de pași necesari în etapele politicii publice din domeniul serviciilor sociale: planificare, contractare, furnizare și evaluare.

Capitolul *Soluții posibile pentru consolidarea sistemului de pensii în România* face o scurtă diagnoză a sistemului de pensii în starea lui actuală, urmărind momente-cheie ale schimbării acestuia, din 1912 până în prezent. De asemenea, autorul surprinde starea actuală a diferiților indicatori ai funcționării sistemului de pensii (nivelul contribuțiilor de asigurări sociale de pensii, rata de dependență, rata de înlocuire a venitului prin pensie, vârsta de pensionare, vechimea în muncă), făcând propuneri pentru măsuri de consolidare a acestuia.

Volumul se încheie cu un articol dedicat participării publice – *Politici publice și participare publică în România*, care încearcă să surprindă caracteristicile consultării publice în România, pornind de la o cercetare realizată în 2006, sub egida Centrului de Resurse pentru Participare Publică. Conform autoarei, „consultarea și participarea publică pot fi definite ca implicare a cetățenilor în managementul deciziilor și oferta de servicii” (p. 286). Această implicare poate fi de mai multe tipuri: informare, consultare (cetățeanul oferă *feedback* cu privire la opțiunile de politică publică) sau participare activă (cetățeanul e privit ca partener în luarea deciziilor în politica publică). Capitolul subliniază că în România tipul de implicare posibil este cel al consultării publice. De asemenea, sunt prezentate beneficiile participării publice, obstacolele ce stau în calea acestui proces în spațiul românesc, cât și criticile orientării participative în politica publică.

Lucrarea de față prezintă avantajul datelor actuale furnizate de analizele întreprinse, constituindu-se ca o reactualizare a domeniului calității vieții (prin prisma înglobării conceptelor de *coeziune socială și dezvoltare durabilă*). Diversitatea temelor abordate și a surselor de date analizate face din acest volum atât un ghid util din punct de vedere metodologic, cât și un suport teoretic cuprinzător pentru cei care doresc aprofundarea uneia dintre problemele tratate.

Laura Tufă